

ljudi in stvari iz mladosti: v družino
 pri biserni mizi, v siv dim neke pipe,
 podoben konopljasti preji, v ivje
 na brkih mačkona in repih voličev,
 v živino, pokrito z Miklavževim plaščem,
 v sosede, do pet preoblečene v belo,
 kot župnik, ko gre pred pogrebom — tu vidim,
 kako posrebril mi je metež še mater,
 optano s košem — in sebe tu vidim,
 v očesnih votlinah imam same bele
 kosmiče snežink, lahkó pa je tudi,
 da to sta dva kamenčka z našega polja,
 saj s temi očmi že od rojstva sèm gledam
 življenje, ki bil ga je večno sam kamen.

Pavle
Zidar

Vožnja po oceanu, po viskiju

Zbudil se je sredi poletno razsvetljenega travnika.

Gledal je okoli sebe svet, da bi ga spoznal. Ni ga. Niti sebe. Ni vedel, kdo je.

Da je živ, to pač. Za živega se je imel, ker se je premikal in občutil svetlobo s priokusom poletja.

Ujel je toploto sonca, nežno svetlobo, ki se usiplje skozi sito in te belo obrobi po rokah in obrazu, da si podoben pravkar izdihlemu.

Kje sem?

Liliput?

Svet je pravljichen, je okušal. Mogoče me je Oscar Wilde predelal v zgodbo za otroke in me zdaj nekdo podoživlja skupaj s svojimi ošpicami.

Začutil je, da je skoraj zadel. Le avtor . . . , ta je drug.

Hudiča! Ni Wilde?

Aaaa . . . ! Zabolelo ga je na desni. Zagledal je sinočnjega Ulikseša, ki je eksplodiral nad njim kakor nad Hirošimo z vsemi strašnimi občutji.

M a č e k !

M a č e k ! Ne poletje, ne sonce, ne njegova sipka moka svetlobe.

Našel je stik s preživetim in se zagrenil.

Jetra! se je pošlatal.

Bolele so ga.

Videl je Sydney Staar, ki se odmika kakor ropotajoč mlin. Roke. Polno rok. Piko na obodu pogleda. Natararja. Grozoviti naval na avtobus. Norega sprevodnika z lirami.

Ura je bila enajst.

Moram telefonirati dr. Galyju, da sem pil.

In?

Da sem pil. Nočem . . .

Razpasti?

N-e!

In hočeš.

Hotel sem, je priznal in se vrgel nazaj po postelji ves slab, tleč ko peč.

Vstal je in odprl okno in stopil spet pod odejo. Mrzli val je polnil njegovo mansardno »steklenico«.

Vdihoval je svežino in se krepil z duhom, ki je brez kaplje literature in viskija blodil po morju.

Blanka se je zbudila vsa razbolena in z želodcem v ustih.

Ob okencu so se vzdigovali valovi kot njena notranjost.

Pljuskali so na steklo in ga zavešali s svojo prosojno zelenino.

Bruhnila je slino bolečino.

Dotipala je do toaletnih prostorov, ki so se nevarno gugali, ko da se bodo razdrli.

Čeprav sta jo znanca opozorila na morsko bolezen, ni mislila, da bo že navsezgodaj v njenem kolesju.

Izbruhala se je, potem pa je odšla nazaj k postelji in se prijela njene majave meh Kobe.

Dvignila je slušalko in povedala nekemu, da ji je very very slabo.

Kmalu so se odprla vrata in vstopil je — menda zdravnik ali natarar — s pladnjem in skodelico na njem ter belima tabletkama na servietih.

Požrla ju je, popila čaj in padla nazaj na posteljo slaba in nemočna, ko da se je pravkar rodila.

Poslušala je šum morja, njegovo oblivanje line ter občutevala guganje celega prostora.

A se ji je glava kmalu zjasnila in poslala razboleno notranjost v svojo notranjost; želodec se ji je umiril, občutki tudi, gib ji je že tipal za pravo smerjo.

Zjasnil se ji je položaj in se ji uredil.

Vstala je in prišla k lini. Bližal se ji je ogromen val in jo oblil. Gledala je razviharjeno plan brez kopnega in stisnilo jo je, ko je občutila le leseno kopno pod seboj, ki ga je sicer varovalo še železje.

Stisnila je veke, da bi ne videla novega vala in za njim še enega.
 Oslabljena se je začela počasi oblačiti in pospravljati sobo.
 Bila je bleda. Slabotna.
 Rahllo je pomislila na Barnabo in mu zaklicala.
 Vključila je ventilator in svež zrak jo je razmršil in osvežil.
 Odšla je na hodnik in se lovila proti jedilnici.

Barnaba pa se je krčil proti pošti: rahel, v občutku se je občutil komaj za pest.

Dobil je takoj zvezo in le nekaj trenutkov je čakal na dr. Galyja.

Ja, je rekel mehko doktor, barva glasu je bila njegova; mlada in polna samozavesti, ki jo je prekrival s pretirano vljudnostjo.

Tam dr. Galy? je vprašal še enkrat.

Pri telefonu, prosim.

Muhovec tukaj.

O, pozdravljeni, kako je kaj? Se življate?

N-e.

N-e?

Napil sem se ga sinoči. Bilo je neko slovo in srečal sem Joyca sredi Dublina in nisem mogel strpeti, da ne bi pil od žalosti.

In veselja, kaj?

Tudi.

Vas zdaj boli?

Malo me hoče. Prekleti Joyce!

Ste pili žgano?

Viski!

Nerodno. Vino bi že šlo, žgano pa je vrag.

Naj pridem gor, da mi vzamete še tretjino?

No, no, zaradi enega krokanja ne bo šlo vse k vragu, morate pa pustiti na miru viski!

Potem ni nevarnosti . . . ?

Za zdaj ne, brž ko bi pa povlekli pošteno, se bi pa težko izmazali.

Ampak boli, veste.

Vem, oteklina. Čez teden dni bo vse dobro.

Ne zamerite mi!

Kje pa, oglasite se še. Kadarkoli. Saj ste naš. Kaj pišete?

Poskušam. Pa je težko. Johnnyja pišem.

Tudi jaz packam novelo.

Gre?

Novele so najtežja forma.

Pesem so.

Nekaj takega, vmes.

Lepo vas pozdravljam.

Oglasite se še!

Mogoče.

Zaprl je telefon in odšel k pultu, da bi plačal, a je bil tako potroštan, da je naročil viski.

Na pošti smo, je rekla rezko telefonistka.

Kako? je vprašal.

Pravim, da smo na pošti, je rekla glasneje.

Sem mar rekel, da nismo?

Rekli ste nekaj drugega; dva tisoč, prosim.

Otresel je z glavo in odšel odkimovaje.

Zazvonilo je poldne in potem še mrliču.

Stegnil se je, je pomislil Barnaba in počasi odšel v restavracijo na kosilo.

Ljubi Barnaba,

vozimo se, vozimo, zašli smo v Sredozemlje in bližamo se Kreti, kjer bomo cel dan natovarjali, proti večeru pa se bomo namenili proti Aleksandriji.

Kako je z mano? Preživela sem morsko bolezen, doživela morje z valovi, kakršne so naše hiše. Bilo mi je zelo slabo. Zdaj je vse mirno in mislim, da bom dobila kopensko bolezen, ko bomo stopili na obalo. Morje, Barnaba, ni samo mila pesem sinjih planjav, ampak je strmina groba. Ko so mi zalivali lino, sem mislila, da gledam zelene oči smrti. Smrt je zelena in ne črna ali rdeča, kakor pišete pisatelji. Imam družbo dveh Slovencev do Aleksandrije.

Nocoj bo božični večer. Malo me stresa bližina vzhoda, kjer so baje to legendo v celoti spesnili. Verujem v človeško revščino in slabost, morda bi celo v Jezusa, če ga ne bi bili razglasili za Boga. Človek-bog je bil zmeraj brez občutka za ljudi.

Ne bi te rada žalila, povem ti, da bomo imeli božično večerjo in program. Na vseh jezikih bomo peli drug drugemu svete pesmi. Mi trije, če te zanima, bomo zapeli skupaj: Veselite se, ljudje, sveti Jožef v mesto gre . . . Menim, da bo lepo in hecno.

Povedati pa ti moram, da te pogrešam z vsako miljo bolj; obala moja si ti in ne Kreta. Človeku je kopno samo človek.

Piši mi, kaj delaš v svojem stolpu norosti! Če bi knjige mogle oživet v svoji resničnosti, bi od gneče nenadnega življenja človeka pomendrale.

Ko boš bral tole pismo, bo že novo leto; prejmi torej dvojne čestitke za praznike in moje vroče želje za srečo. Najini obali bosta nekoč trčili skupaj. Takrat bo potopljen svet Atlantide in vstalo bo novo kopno, ki ga bova naselila z veseljem in zadoščenjem.

Srečno!

Blanka!

Prebrala je pismo, ki jo je ogrevalo in prekipevalo od misli nanj. Zatrešlo jo je od nenadnega mraza. Ogrnila si je jopico in ga brala že petič, potem pa je s tresavo roko zalepila pismo in napisala naslov.

Nekaj, morda etru podobnega, se je odlepilo od njè in odšlo v smer, ki je ni znala določiti.

Še nekaj trenutkov je posedela.

Ladja je pristajala.

Pristanišče je škripalo od žerjavov in drugega kolesja.

Rahlo so se primikali kopnemu. Ko je bil stik vzpostavljen, je začutila Barnabo in v kriku, ki ni hotel iz nje, je poletela na hodnik in na palubo, ki je bila natlačena z znanci potniki.

Spustili so jo medse. Imela je bergljo in dušo na obrazu; belo, prosojno.

Odpeljali so jih na otok, med oleandre, fige, oljke in trte; pod sonce, ki je gorelo in grelo.

Pili so otoško vino in se raztegovali v ugodju in udobju.

Vsem je pljusvalo veselje do bivanja v glasovih, teh majcenih stekleničkah, ki jih mečemo drug v drugega tako brez pomislekov.

Na Silvestrovo je Barnaba prejel prvo Blankino pismo; v kupu praznih čestitk je začutil debelejši ovoj z oznakami hotelske pošte. S škarjami je odrezal papirnato nit roba, izpulil vsebino, dišečo po iglah rožmarina in se zbral v branje. Napolnilo ga je kakor helij, v stanju lebdenja se je premikal po svoji sobici od hipa k hipu, od slike k sliki in se veselil njenih toplih besed, odetih v niti temnih črk.

Sedel je k papirju in ji odgovoril v bibličnem stilu, kaj vse počne, zamolčal ji je le viskije in bolečine, ki ga še zmeraj obletavajo v predelu jeter.

Sporočil ji je, da je Johnnija že napisal in da se mu ni posrečil, na koncu bralec prelahko zagleda volčjaka. Zdaj pa piše večji, morda življenjski tekst: Sinovi stopajo v literaturo.

Težko čaka njenega pristanka v Avstraliji, tedaj bo tudi on trčil v kopno milih kengurujev. Saj je v nji, kakor Bog v kruhu.

Zalepil je vse skup v veliko kuverto in zdrsnil po stopnišču. Na dnu pa sta ga prestregla Burda in njen soprog, otovorjena s torbami mesa in zelenjave, sadja, rož in rahlih, že opitih pogledov. Hotela sta pravkar stopiti na ozko stopnišče.

Voščili so si srečnega.

Vendar sta ga Burda in njen Ludovik povabila na družinsko večerjo s pogojem, da ni povabljen na elitnejšo.

Ni jima obljubil, da pride.

Lahko pozvonite, kadar hočete, mu je še rekel Ludovik in razpletel svoj zamukani obraz v človeškega.

Hvala, se je priklonil Barnaba in odhitel proti pošti.

Ulice so bile razživete: polne glasov in ljudi. Preglašali so se in segali do strešnih žlebov.

Poštni urad je bil nabit. Ljudje so se premikali, debelo in okorno kakor po panju troti: bežeč pred nekom diagonalno.

Zrnil se je k pisemskemu oddelku in le nekako vsilil pismo in se izril po diagonalni ven.

Ljudje, iz tisoč vonjev stkani, so se dobro prenašali na kupu, zakaj pred njimi je bil praznik.

Predpraznični čas je najlepši čas. Ko je še vse zastrto, je upanje upajoče. Bil je vesel od tolikega miru. Nehote se ga je oprijelo, čeravno je vedel, da bo pojutrišnjem dan brez iluzije, poln istih stisk in dvomov, zank in smrtnih primerov.

Vsaj en dan, poslednji v letu, razveže človeka njegove teže.

Prekleta povprečnost, je zaklel, ko je bil spet zunaj, na mrzlem, čistem zraku.

Kakšno neumno veselje: veseliti se zadnjega dne v letu!

Mrzli dih je vel z mehko vate in ga obraščal s steklenim dlačjem.

Zgubil se je v žepno uličico na obisk k staremu slikarju.

Pozvonil je nekajkrat. Prišla je sosedka namesto njega, da bi videla, katera ali kdo obiskuje starca.

Namrščila se je, ko da je prišla iskat pozabljeni predpražnik ali založeno stvar, ki pa je ni tu.

Slikar je bil doma. Visok, bradat kot Hemingway, v karirasti srajci in s kapo s ščitnikom je prihajal zibajoče.

Pozdravljen! se ga je razveselil. Vstopi!

Enega srečnega, Jakob! mu je ponudil roke in glas Barnaba.

Bohlonaj; sicer je tole vse skup en cirkus, ampak ker ga zganjaš ti, naj bo.

Stisnila sta si roke, dišeče po barvah, terpentinu in mrazu.

Kaj počneš, Jakob?

Grafični ciklus sem odložil na sušilnično gred, vrezujem novega; stopi gor, da vidiš mojo peko!

Odšla sta v gornje nadstropje — stolp vetrov — kjer je bil zrak nabit s hlapi špirita in barv.

Naokoli so ležali različni predmeti: knjige, kozarci, pol odpite steklenice vina, cigare in pepel.

Obšla sta list za listom, ki so že odlagali težko vlago. Simboli pokrajine, ki jo je Barnaba dobro poznal, so bili usidrani v morje praznine in ji dajali pomen in lepoto.

Napolnjevali so ga spontani vzkliki soglasja.

In kaj boš zdaj.

Razpodil bom nekaj kozmičnih črt. Mehko črto iščem.

Mehko besedo, je pridejal mehko Barnaba.

Ti besedo, jaz črto. V tem je umetnost.

Bo šlo?

Sinoči je bila tu dama.

O-ho!

Imela sva najprej mehko črto in nato še »trdo«, se je zarežal.

Ti je verjeti? ga je preskušal Barnaba, medtem ko si je Jakob našel cigaro.

Barnaba, ženske so mehke, v njih boš našel besedo! Bila je mlada, trda in vsa sijoča. Kakor El Greco sem jo položil na rdeč žamet in jo ogrel s svojimi starimi očmi. Vmes sva pila staro vino in kadila cigare.

Kje si jo pobral?

Damo? Štopala me je in njena smer je bila — ne vem kam. Nikamor. Bi radi zaslužili? jo vprašam. Njen ostri, svetli pogled mi je kar spraskal desno lice. Ampak ne tako, kakor vi želite, mi je rezko odvrnila. Kako pa veste, kako jaz želim? Vem. Stavim, da ne. In mi prisluhne. Občutuje me. Slikar sem, deklica, dam vam dobro kosilo in večerjo in dober honorar. Vaše in moje delo: akt. Sprejmete?

Razveseli se.

Akt? vpraša. Torej naga?

Akt ni oblečen predmet.

Torej samo predmet?

Bili ste prizadeti, ko sem vas vprašal, če bi želeli zaslužiti.

Akt, akt . . . , ponavlja. Zanimivo, še nikoli nisem bila . . .

Akt ali naga . ? pobaram

Oh, akt, naga ničkolikokrat!

In kako se počutite?

Naga? Kot oblečena, če je pravi moški. Nisem pa usmiljenka, toliko, da veste.

Kaj pa ste, če smem vprašati?

Nič. Zdaj sem lačna.

Vas smem nasititi?

Lahko.

In sem jo nabuhal s pršutom in sirom in čajem in cigarami. Je bilo v redu? povprašam. Hvala, izredno dobro. Sem kaj dolžna? Nič, lahko odpotujete.

Pa akt? je zavpila.

Nisem več pri volji.

Jaz bi pa bila.

Rekel sem vam, da nisem.

Pa če lepo prosim?

Gledava se. Vagam.

Prav. Tamle je kopalnica. Dal sem ji svoj plašč in brisače.

Potlej pa vstopi kakor luna, bela in mehka, moj bog, tako lepega bitja še nisem srečal.

Naga, veš. Kakor lipicanec v baletnih gibih. Pravi metulj . . .

Medtem sem pogrnil na starem kavču rdeči žamet in pripravil baskovski beli šal. Ogrnila se je z njim kakor s kačo iz raja. Legla je in me — gledala.

Naslikal sem trideset osnutkov v oglju, in sicer v črtah, iz kakršnih deluje tišina sveta svoje stvarstvo.

Defal sem naglo. V bliskih svetlobe.

Potem sva pila, jedla in moja dama mi je rekla, da sem genij. Zaspala sva od utrujenosti in sladkosti.

Zjutraj si je ogledovala slike. Povedala je, da se, žal, razume le na fotografije.

Vprašal sem jo, kam je namenjena, odgovorila mi je ko takrat, ko je sedla v avto, da ne ve kam. Najbrž nikamor. Kam pa sploh lahko pridete na svetu?

To so bile njene zadnje besede in moj zadnji akt v perorisbi in resnici. Barnaba in Jakob sta si ogledovala risbe z akti.

Bil je iz sebe.

Je bila, a?

Angel te je obiskal, Jakob, ne ženska.

Ti, o fuku pa ne bi rad govoril.

Ni treba.

Rečem le, da sem ga potisnil v nebesa, v Rimsko cesto in jo oplodil.

Jaz pa . . . odhajam, je rekel otožno Barnaba in se sesedel na divan z zametno podlogo.

Jakob je odpihnil sinjkaste kolobarčke.

K-am?

Stran!

Odhajamo tako, da nikoli ne prihajamo; kam greš?

V Avstralijo, Jakob.

Zasesal je cigaro in privlekel iz nje meglen dim.

Za-kaj?

Ne vem še, ampak neki račun se mora izteči. Pa tudi akt me pričakuje tam.

Zaradi ženske?

Ne bi rekel, pa, navsezadnje: tudi zaradi ženske.

Mhm. Vem, kako je s tabo. Vem. Misliš, da bo poravnano in da boš pisal . . . v angleščini. Ponovil bi rad . . . Adamiča.

N-e!

Odveč sem tu, razumeš. Nimam vstopnice za tale svet. Moja zlata mama mi je ni dala.

Vem, vem, kaj hočeš. Kdor je odšel — tudi Adamič je pobasal cokin-pok iz čustvene zamere — vsak nekako pride nazaj. Ti želiš poravnati račun, ampak račun bo prej poravnal tebe, če kaj vem.

Šestdeset let imam, moje delo se lahko v eni minuti začne pri zamorcih v Čadu ali Ircih v Belfastu. Ne boš verjel, da je črta mojega duha, slovenskega, zakisanega duha, drugačna od kolega na vročem kontinentu, čeprav sva si nerazvezljivo eno. Umrli be prej kot v enem letu.

Ali si kdaj spregledal Adamičevo agonijo ali agonijo drugih pismo-ukov, ki so se skušali pod tujimi meridijani oddolževati domovini? Od Rusov, recimo, Bakunina, Alekseja Tolstoja, Cvetajeve, Gombrowicza do Turka Hikmeta itd.

Pravijo, da je Adamič sanjal v angleščini, tako globoko je bil zavozlan s kozmosom Amerike. A o čem je sanjal? Po angleško o naših stvareh. Bakunin o Rusiji, Chopin o Poljski.

Si že razmišljal o tem, Barnaba. Pij!

Hvala, jetra!

Pij, če ti rečem! Jetra bodo razpadla vseeno. Moja že dvajset let ginejo v bolečini.

Nalil mu je v kelih petroleju podobno vino.

Prinesla mi ga je stara prijateljica.

Pila sta in se zagovorila o starem računu, ki se grmadi na umetniški strani vseh slovenskih umetnjakarjev.

To je samo privid, Barnaba, se je razvnel Jakob, zamere so gole zavisti; ti hočeš biti to, kar so drugi, in misliš, da boš to, ko boš v Avstraliji. Nikoli! Če bi pisal kakor puščava s svojim prahom na čistino neba, ne bi bil angleški pisatelj. Vsesan si v telo slovenskega telesa, četudi ti ni dal vstopnice za tole bedno životarjenje.

Še Meštrović je komaj kaj naredil zunaj.

Drugo je, če greš za svojim aktom. Drugo, če to ni račun, ampak ljubezen.

Oboje je, Jakob, je priznal.

Slabo, Barnaba! Premišljuj o svojih predhodnikih. Še Stravinski in Chagall sta rasla iz svoje starožitnosti. Dobro premisli!

Ona je že spodaj, se ga je otepal.

V Avstraliji?

Ne morem umanjhati!

Boš, če je to račun. Prestar si in prezavozlan z igro, ki ji je ime Beseda.

Kaj naj?

Premišljuj, to je vse, kar ti lahko rečem.

Pila sta in se potapljala v silvestrsko noč.

Jakob je užgal svečo v svečniku, v pečici je drhtel plamen v odtenkih sinjine.

Domovina je sicer kurba na kvadrat, ampak dobra kurba, kakor vsaka mati, preden je postala dobra mami; zapomni si to, je odšepetal Jakob. Za vsega sina ji je in raje ga ubije, kakor zgubi.

Potem me bo ubila? je vzdrhtel Barnaba.

Kot psa.

Misliš?

Čutim.

Kaj naj naredim?

Premišljuj!

Čuj, ona je šla dol, z mojo besedo v srcu!

In komu se ona maščuje?

Domovini.

Domovini! Norci! Domovina ne zgubi nič, kvečjemu sina. Ali veš, koliko maternic in seskov ima ta velika svinja — domovina? Na stotisoče! Lukenj, kjer pregnijejo njeni maščevalci, pa kolikor je zvezd. Norci!

Kaj pa naj naredim?

Premišljuj!

Saj sem že, vruga!

Kje pa, ti skačeš kakor kobilica od mnenja k protimnenju. Sam moraš premišljati o tem.

Bom, Jakob, hvala ti!
 Sem te prizadel?
 Zelo, ampak na pravi način.
 Barnaba: ne morem reči ja, če je pa tisto ne.
 V e s e l e g a , Jakob!
 Vstala sta.
 Koliko je na cagarjih?
 Devet. Si povabljen kam?
 Sem in ne. Adijo!
 Naglo sta se razšla in se stopila z nočjo.
 Barnaba je stopil k morju in vdihoval njegov skrivnostni, razpadajoči
 in hkrati obnavljajoči se duh.
 Mimo so časnili vonljivi parčki.
 Zvezde so bile svetle kot v Udovičevih pesmih.

(Odlomek iz romana)

Pesmi

Valentin
Polanšek

PO SRČNI
SREDOBEŽNICI

Izdavi se,
 izdavi vse,
 kar ti spominsko
 razjeda dušo.
 Izruvaj se,
 izruvaj vse,
 kar ti z varljivo
 skrivnostjo
 uspava
 zavest.